

МИСТЕЦТВО

УДК 745.52.011.2(477)

doi

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ В АРТТЕКСТИЛІ УКРАЇНИ

Ольга ЛУКОВСЬКА

*Львівський палац мистецтв,
вул. Коперника, 17, Львів,
тел: +380677136730; email: olhalukovska@yahoo.com*

Досліджено використання та творчу інтерпретацію мотивів народного мистецтва, фольклорних та етнографічних образів у декоративних творах арттекстилю України. Доведено, що поетичні образи усного та пісенного фольклору трансформуються через асоціативне авторське сприйняття. Художникам властиве глибоке розкриття національних тем, де поєднується історія, і фольклор, і народні звичаї. У тематичному спрямуванні митців цікавить багатозначність образів трипільської культури, художня творчість скіфів і сарматів, давньослов'янська архаїка. Тематичний діапазон охоплює також міфологію, давні космогонічні уявлення тощо. Зазначено, що під час створення gobelenів, панно, батиків, автори домагаються декоративності, засобами та інструментами якої є графічність, площинність, колір. У композиції часто залучають мотиви традиційних килимових та вишиваних орнаментів, використовують ритміку візерунків народних плахт і верет, застосовують традиційні текстильні техніки виконання, національний колорит. Зауважено тенденцію до створення абстрактно-сюжетних композицій з використанням етномотивів. У таких творах увага акцентована на грі абстрактних кольорових плям. Проте це не лише умовні формальні пошуки кольорів, плям, ліній: композиції мають асоціативно-змістовий підтекст. Проведено аналіз образно-змістових, композиційних і виражальних засобів в авторських роботах, з'ясовано не лише вплив, а й взаємозв'язок народних традицій з професійним арттекстилем. Доведено, що поєднання традицій минулого із сучасністю є прикметною рисою українського текстилю. Простежено, що багаті етнографічні джерела використовували Н. Паук, В. Федько, І. Задорожний, М. Білас, О. Саєнко, В. Прядка, С. Шабатура, І. та М. Литовченки та інші. Зазначено, що оригінальність творів того чи іншого художника проявляється в особливостях авторської манери виконання, розумінні властивостей матеріалу, сміливому застосуванні різних технік.

Ключові слова: арттекстиль, художній текстиль, традиції, етнографія, фольклор, інтерпретація, художник, образ.

Постановка проблеми. У культурному розвитку кожної нації важливу та незаперечну роль завжди відіграє мистецтво, адже воно є яскравим показником характерних особливостей як зовнішнього вияву життя народу, так і внутрішнього духовного змісту. Ретельне вивчення питань теорії та практики українського мистецтва збагачують наші знання про характер та динаміку творчого процесу.

Однією із актуальних мистецтвознавчих проблем сьогодення є дослідження розвитку сучасного декоративного мистецтва. Таке завдання стоїть і перед науковцями, що займаються вивченням арттекстилю – яскравого явища та невіддільної складової декоративного мистецтва України. Особливої уваги заслуговує вивчення впливу традицій народної культури на образно-художню структуру арттекстилю.

Останні дослідження та публікації. При написанні статті важливим було вивчення та переосмислення напрацювань попередників з цієї теми у сфері теоретичного підґрунтя. Окремі аспекти значення та ролі традицій народного мистецтва, фольклору та етнографічної спадщини в професійному текстилі висвітлювали дослідники К. Гончар, Л. Жоголь, Т. Кара-Васильєва, О. Никорак, О. Ямборко та багато інших [2–4; 9–10].

Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми. Вивчення багатьох джерел дає змогу розкрити окремі тенденції формування текстильного мистецтва України під впливом народних традицій. Однак, попри певний досвід та досягнення у вивченні цієї теми та цінність наукових розвідок, відзначимо, що існує потреба у комплексному дослідженні та осмисленні теми.

Формулювання мети статті. Мета цієї публікації полягає у з'ясуванні впливу народних традицій на образно-художню та змістову мову професійного арттекстилю та аналізі фольклорних й етнографічних образів у мистецьких творах провідних майстрів-текстильників.

Виклад основного матеріалу. Народні українські традиції та звичаї формувалися з доісторичних часів, відображаючи найрізноманітніші потреби народу та поповнюючи його матеріальну й духовну спадщину. Важлива роль зокрема належить усному фольклору, який завдяки мові передавався поколіннями та слугував базою національної свідомості і культури.

Дослідження мистецької практики показує, що у формуванні системи естетичних вартостей художнього текстилю народне мистецтво, фольклор та етнографія займають чи не найважливіше місце.

Українські митці арттекстилю активно черпають натхнення у багатомістових національних традиціях: образні вирішення творів народжуються на ґрунті проникнення у сутність народної творчості, її філософії. Автори різних поколінь спираються на потужний досвід народного мистецтва, адже в основі його стійкої естетичної програми лежать непорушні закони формотворчості, що служать основою для усього мистецтва.

Утверджуючи український стиль та національну тему у монументальному мистецтві, М. Бойчук, навчав своїх учнів знаходити у творах минулого типові для них закономірності, закони побудови композиційних схем, тощо. Митець наголошував, “що ми маємо невичерпні джерела зразків в іконах, мозаїках, фресках, архітектурі, різьбі, скульптурі, вирізуванні, вишиванках, гончарстві, вибійках, писанках, килимах, а також в піснях, музиці, мелодіях, танцях, обрядах, казках, думах, у мові <...> Це є наші неоціненні скарби, у котрих є вже увесь синтез малярства національного, синтетично-українського! Треба тільки мати свідомість і вміння з цього матеріалу користати...” [8, с. 97; 6].

Звернення до багатих етнографічних джерел простежуємо насамперед у творчості художників старшого покоління – Н. Паук, В. Федька, І. Задорожного, М. Біласа, О. Сасенка, О. Владимирової, В. Прядки, С. Шабатури, І. та М. Литовченків та

інших, які будували свою творчість на основі минулих досягнень. Надзвичайно важливим при цьому був взаємозв'язок та взаємозумовленість традицій минулого із сучасністю.

Особливо це відчутно у творах, тематика яких пов'язана з фольклором і народним побутом українців. Засобами текстильного мистецтва митці відображають українські звичаї, обряди, танці; поетичні образи легенд та пісень трансформуються через асоціативне авторське сприйняття.

Автори створюють художні твори, використовуючи засоби умовності та декоративності. У композицію часто долучають мотиви традиційних килимових та вишиваних орнаментів, використовують ритміку візерунків народних плахт і верет, застосовують традиційні текстильні техніки виконання, національний колорит. Різнобарвним яскравим колоритом і поетично-мелодійним настроєм відзначаються ткани та вишиті композиції М. Біласа, створені за гуцульськими мотивами (“Великдень”, “Бойківська мадонна”, “Наречені”). У цих творах народна фольклорна основа переосмислена і “переведена” на сучасний професійний рівень [5; 7].

Створюючи декоративні роботи, автор інспірується багатьма можливостями народного мистецтва – від ліжничого ткацтва до гуцульської різьби (“Бабине літо”, “Пісня Синьогір'я”, “Намиста красуні” тощо) [10, 135].

Авторська трансформація традицій народного мистецтва зокрема килимарства, спостерігається у творчості О. Владимирової. У співпраці з В. Прядкою було створено декілька декоративних килимів “Українське бароко”, “Київський”, “Козацький”, зображальні мотиви яких побудовано з використанням іконографії та візерункових елементів народних килимів.

Захоплення мотивами народного мистецтва мешканців Карпат відобразилось у багатьох творах Н. Паук, які позначені багатством засобів художньої виразності та образно-емоційним звучанням. Художниці властиве глибоке розкриття національної теми, де перегукуються історія, фольклор, народні звичаї. Такі тенденції бачимо у творах “Ярослав Осьмомисл”, “Бойківщина”, “Данило Галицький”, “Великодній” та багато інших.

Творчість митців старшого покоління стала основою, на якій розвинулася діяльність середньої генерації. Етнографічні ремінісценції можна простежити у творах Н. Борисенко, О. Парути-Вітрук, М. Базак, З. Шульги, В. Роєнко та інших. Митці усвідомлюють, що народні традиції були й залишаються основою та перспективою різноманітних культурних процесів, а народне мистецтво є гармонією краси й доцільності. Творче переосмислення традицій стимулює вироблення власного стилю, пошуків нових образів, концепцій, власної художньої мови, сприяє формуванню творчої індивідуальності.

Під час створення композицій гобеленів, панно, батикових розписів художники домагаються декоративності, засобами та інструментами якої є графічність, площинність, колір. Оригінальність світосприйняття того чи іншого художника проявляється в особливостях авторської манери виконання, розумінні властивостей матеріалу, сміливому застосуванні різних технік.

Яскраве декоративне начало виразно домінує у творах Н. Дяченко-Забашти, О. Куцої, О. Ковальчука; різні художні прийоми та естетичні уявлення минулого притаманні творам Н. Саєнко, Т. Лукашевич, О. Риботицької.

У народному фольклорі черпає своє натхнення О. Риботицька: гуцульські пісенні мотиви ремінісцентними інтонаціями виринають у гобелені “Коломийки” в яскравих образах жінок, одягнених у народні строї. Барвіста декоративна композиція, виконана у теплій гамі, створює враження святкової піднесеності.

Прикметним для художників є зацікавлення глибинним значенням орнаментів, що в давні часи мали сакральне навантаження. При створенні декоративних композицій художники використовують багатий арсенал технічних прийомів та технік – вибійку, вишивку, аплікацію, техніки холодного та гарячого батику, різні ткацькі техніки.

Багатовіковий народний традиційний досвід митці поєднують із новими образно-пластичними завданнями. Важливою тенденцією у творчості середнього, а також молодшого покоління є те, що відбувається сучасне переосмислення фольклорного, етнографічного та історичного матеріалу.

До речі, подібна ситуація спостерігається й в інших видах мистецтва – живописі, графіці, скульптурі. Митців цікавлять зокрема художня цілісність і багатозначність образів трипільської культури, художня творчість скіфів і сарматів, давньослов'янська архаїка, тематичний діапазон охоплює прадавні часи, міфологію, давні космогонічні уявлення тощо.

Усе це дає можливість для широких образних асоціацій та узагальнень, які втілюються авторами у декоративних композиціях. Художні образи часто трансформуються у знаки-символи, адже справжнє мистецтво завжди символічне. Символи є потужними підвалинами національної культури, а їх знання допомагає нам усвідомити картину світу, зрозуміти спосіб мислення предків, їх естетичні, моральні цінності та ідеали [4].

Палітра творчої інтерпретації мотивів та знаків доволі широка. Звертаючись до першоджерел, автори не завжди намагаються вникнути у сутність таємничих оберегів і знаків, а часто використовують візуальні декоративні якості.

Взаємодія традиції із сучасністю виливається у низку цікавих, оригінальних вирішень у творах С. Бурак, Т. Печенюк, О. Пілюгіної, О. Майданець, Л. Борисенко, В. Роєнко та інших.

Своєрідно ставиться до використання мистецької спадщини О. Майданець. Гобелен “Осениця” – це авторська розповідь, своєрідна формула світосприйняття з власним прочитанням давніх знаків, яка спрямована на подальші рефлексії глядача.

У своїх гобеленах-килимах художниця створює образ рідної української землі, використовуючи умовно-площинні зображення фігур людей, коней, птахів, дерев, квітів та колористичне багатство народного мистецтва.

У килимі “Присвята Олександрові Саєнку” геометрична стилізація наближає мотиви до орнаменту, а вся композиція постає як символ будови Всесвіту. Особливо такому відчуттю сприяє ромбоподібний центр композиції, в якому зображена квітка-дерево життя, трактована в стилістиці подільського килимарства. Авторка глибокого за змістом та сучасного за формою твору доводить, що народні традиції у декоративному мистецтві є невичерпним джерелом натхнення для сучасних митців [1].

Образ прадавнього символічного дерева-життя використовує Л. Борисенко у серії декоративних вишиваних панно “Райське дерево” та Т. Лукашевич у батику “Дерево життя”. Зображення слов'янських богів зустрічаємо у творі Н. Дяченко-Забашти “Праприсутність”, створений під впливом трипільської культури; образ

кам'яного збруцького ідола декоративно інтерпретує М. Шеремета у творі “Світовид”.

Особливості індивідуальної мистецької мови виявляються в метафоричному осмисленні та багатоманітному трактуванні художниками писанкових мотивів, що вражають надзвичайним багатством і різноманітністю. Українське писанкарство – це ціла система світобачення, що своїм корінням сягає ще часів доісторичних культур. Оригінальні орнаменти писанок, їх вишуканість, довершеність та гармонія колориту приваблюють Д. Зав'ялову, І. Шостак-Орлову, Т. Печенюк та багато інших митців.

Аналізуючи образно-художні прийоми, притаманні арттекстилю, спостерігаємо зростаючу увагу до створення абстрактно-сюжетних композицій з використанням етно мотивів. У таких творах увага акцентована на грі абстрактних кольорових плям. Такі роботи – це не лише умовні формальні пошуки кольору, плям, ліній: композиції здебільшого мають асоціативно-змістовий підтекст. В окремих роботах абстракція поєднується з фігуративними образами.

Поліфонічність абстракції властива багатьом художникам зокрема О. Маріно, О. і О. Левадним, Л. Квасниці-Амбіцькій, Д. Якимчук, Л. Богайчук, Т. Витягловській, О. Хоменко.

Оригінальні образами з далекого минулого наявні у творах О. Хоменко, в яких відчутна спроба поєднати традиційне зі сучасним інтелектуалізмом. Наприклад, у гобелені “Мрії і реальність” авторка вміло поєднує фігуративне зображення, архітектурні мотиви, візерункові елементи подільських килимів та загадкові знаки-символи. Майже всі твори О. Хоменко виконані у монохромному колориті та вирізняються вишуканістю ліній, детальним опрацюванням композиційних елементів.

Для здійснення творчих завдань автори підпорядковують задуманій ідеї різноманітні мистецькі прийоми, що свідчить не лише про їх професійність, а й про сформовану власну концепцію. У творах наявний авторський підтекст, підкреслений індивідуально знайденими композиційними та образно-художніми вирішеннями.

Висновки і перспективи використання результатів. Дослідження творчої практики доводить, що митці арттекстилю звертаються до національних традицій, народного мистецтва, етнографії та активно використовують ці надбання у своїй творчості. Художні твори демонструють багатство образно-композиційно рішень і багатогранність художньо-виражальних засобів. Незважаючи на різноманітність творчих задумів, у майстрів арттекстилю є низка спільних рис, а саме – асоціативне наповнення творів, інтелектуальний підхід до обраних тем, підкреслена декоративність художнього виразу.

Матеріал проведеного дослідження може бути використаний для подальшого вивчення тенденцій сучасного художнього текстилю. Аналіз художніх творів стане корисним у дослідженні творчості окремих авторів, що працюють в артектилі, стаття також може служити основою при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт, для написання методичних розробок, підготовки курсів лекцій з історії українського текстилю.

Список використаної літератури

1. Андріяшко В. Трансформація традиційних іконографічних схем в композиціях сучасних митців Київської школи художнього текстилю. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Духовна культура як домінанта українського життєтворення”*. Київ, 2005. Ч. 2. С. 8–11.
2. Гончар К. Взаємодія народного і професійного декоративно-прикладного мистецтва в 1900–1990-х.. *Художня культура. Актуальні проблеми: наук. вісн. / Ін-т пробл. сучас. мистец. НАМУ*. Київ: Фенікс, 2013. Вип. 9. С. 241–250.
3. Жоголь Л. Формування сучасного інтер'єру засобами мистецтва. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії* : зб. наук. праць. Київ, 2008. Вип. 8. С. 87–91.
4. Кара-Васильєва Т. Традиції в народному мистецтві. *Образотворче мистецтво*. 1980. № 6. С. 9–11.
5. Лашук Ю. Михайло Білас – це стиль, школа, академія. *Образотворче мистецтво*. 1993. №1. С. 12–14.
6. Майданець О. Становлення національної школи монументально-декоративного мистецтва в Україні (перша третина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.05; Нац. акад. образотвор. мистецтв. і архіт. Київ, 2006. 19 с.
7. Михайло Білас. Альбом / упор. Б. С. Бутник-Сіверський. Київ: Мистецтво, 1972. 90 с.
8. Михайло Бойчук. Візантизм. Українські авангардисти як теоретики і публіцисти / упоряд. Д. Горбачов. Київ: РВА “Тріумф”, 2005. 382 с.
9. Никорак О. З історії розвитку ткацтва в Україні. *Народознавчі зошити*. 1998. № 4. С. 396–407.
10. Ямборко О. Рецепція вітчизняного гобелена 1960–2000-х рр. в процесі текстильної метаморфози. *Вісник ХДАДМ*. 2005. № 9. С. 132–142.

References

1. Andriashko, V. (2005). Transformatsiia tradytsiinykh ikonohrafichnykh skhem v kompozytsiiakh suchasnykh myttsiv Kyivskoi shkoly khudozhnoho tekstyliu. [Transformation of traditional iconographic schemes in the compositions of contemporary artists of the Kiev art textile school]. *Materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii “Dukhovna kultura yak dominanta ukrainskoho zhyttietvorennia”*. [Materials of the all-Ukrainian scientific and practical conference “Spiritual culture as the dominant of Ukrainian life-making”]. Kyiv, Ch. 2, 8–11. [In Ukrainian].
2. Honchar, K. (2013). *Vzaiemodiia narodnoho i profesiinoho dekoratyvno-prykladnoho mystetstva v 1900–1990-kh*. [Interaction of folk and professional decorative art in the 1900-1990]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*. [Art culture. Actual problems]. Kyiv : Feniks, # 9, pp. 241–250. [In Ukrainian].
3. Zhohol, L. (2008). Formuvannia suchasnoho interieru zasobamy mystetstva. [Formation of modern interior by means of art]. *Ukrainske mystetstvoznavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii*. [Ukrainian art studies: materials, research, reviews]. Kyiv, 8, 87–91. [In Ukrainian].
4. Kara-Vasyliieva, T. (1980). Tradytsii v narodnomu mystetstvi. [Traditions in folk art]. *Obrazotvorche mystetstvo*. [Fine art]. Kyiv, 6, 9–11. [In Ukrainian].

5. Lashchuk, Yu. (1993). Mykhailo Bilas – tse styl, shkola, akademiia. [Mychaylo Bilas is a style, a school, an academy]. *Obrazotvorche mystetstvo*. [Fine art]. Kyiv, 1, 12–14. [In Ukrainian].
6. Maidanets, O. (2006). *Stanovlennia natsionalnoi shkoly monumentalno-dekoratyvnoho mystetstva v Ukraini (persha tretyna XX st.) : avtoref. dys. ... kand. mystetstvoznav.* [The formation of the national school of monumental-decorative art in Ukraine (first third of the XX century): author's abstract disser. ... candidate of art criticism]. Kyiv. [In Ukrainian].
7. *Mykhailo Bilas. Albom.* (1972). [Mychaylo Bilas. Album]. Kyiv: Mystetstvo. [In Ukrainian].
8. *Mykhailo Boichuk. Vizantyzm. Ukrainski avanhardysty yak teoretyky i publitsysty.* (2005). [Mychaylo Boychuk. Byzantineism. Ukrainian avant-garde as theorists and journalists]. Kyiv: RVA "Triumf". [In Ukrainian].
9. Nykorak, O. (1998). Z istorii rozvytku tkatstva v Ukraini. [From the history of weaving development in Ukraine]. *Narodoznavchi zoshyty*. [Ethnographic notebooks]. 4, 396–407. [In Ukrainian].
10. Yamborko, O. (2005). Retseptsiia vitchyznianoho hobelena 1960–2000-ky rr. v protsesi tekstylnoi metamorfozy. [Reception of the national tapestry of the 1960–2000 in the process of textile metamorphosis]. *Visnyk KhDADM*. [Visnyk KhDADM]. 9, 132–142. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 16.09.2018

Прийнята до друку 20.10.2018

TRANSFORMATION OF FOLK CULTURE IN UKRAINIAN ART TEXTILE

Olha LUKOVSKA

*Deputy Director of Lviv Art Palace
D. Sc. in Art Studies, Professor*

The paper discusses the use and creative interpretation of folk art motives as well as folk and traditional images in decorative works of Ukrainian art textile. The main objective of the study is to demonstrate how artists use resources of art textile to depict Ukrainian traditions, rituals and dances and how poetic images of spoken and sung folklore are transformed through associative author's interpretation. One of the important findings is that artists are likely to deeply dive into national themes in which history meets folklore and traditions.

The method of art analysis and comparative historical method were used to have an insight into the creativity of artists and their artworks.

It is noted that as far as thematic directions are considered, multiple meanings of Trypillian cultural images are in focus of artist's interest, including artworks of scythians and sarmatians and ancient Slavic archaic. Thematic range covers mythology, ancient cosmogony and so on.

The paper emphasizes that in the process of creation of tapestries, panels and batiks authors try to be decorative by means of graphics, color and plane art. Compositions often include motives of traditional carpet and embroidered ornaments, rhythmic of traditional clothes decorations. Common textile techniques with folk flavor are used.

A tendency to the creation of abstract-story compositions with ethnic motives is outlined. Such artworks focus attention on the interplay of abstract color stains. However, this is not just formal search of colors, shapes or lines: compositions have associative and sensible context.

The study was done using the analysis of imagery, contextual, compositional and expression means in artworks. Not only influence but also interconnections of folk traditions with professional art textile are established. Significant conclusion from the study is that combining traditions of the past with contemporary art is a characteristic feature of Ukrainian textile.

Rich ethnographic sources were used by N. Pauk, M. Bilas, O. Sayenko, O. Vladimirova, V. Pryadka, S. Shabatura, I. and M. Litovchenky and others.

It is relevant that originality of the works of a certain artist is manifested in peculiarities of artistic manner, understanding of material properties and daring application of various techniques.

Keywords: art textile, traditions, ethnography, folklore, interpretation, artist, image.